

kurmak gibi tamamen aleyhinde olanlar ise geçersizdir. Kanunî temsilcilerinin razı olmaları bu tür hukukî muameleleri geçerli hale getirmez. Boşama da ma'tûhun tamamen aleyhinde olan bir hukukî tasarruf olarak kabul edilmiş ve geçersiz sayılmıştır. Nitekim bir hadîs-i şerifte, "Ma'tûhunki müstesna her talâk câizdir (geçerlidir)" buyrulmaktadır (Buhârî, "Talâk", 11; Tirmizî, "Talâk", 15; İbn Mâce, "Talâk", 15). Ma'tûhun alım satım, kira, şirket gibi lehte ve aleyhte olması muhtemel tasarrufları ise ancak kanunî temsilcilerinin rızasıyla geçerlidir. Bu rıza ya önceden izin veya sonradan icâzet* şeklinde belirtilir. Ma'tûhun fiilî tasarrufları geçerlidir. Buna göre sahihsiz bir mala el koyan ma'tûh, ihrâz yoluyla bunun mülkiyetini kazanacağı gibi başkalarının mallarına gasp ve itlâf gibi haksız fiillerle zarar vermesi durumunda da bunları tazmin etmek zorundadır.

İbadetler konusunda ise genellikle benimsenen görüşe göre ma'tûh yine mümeyyiz küçük hükmündedir, yani bunlarla mükellef değildir. Ancak bazı fıkıh âlimleri ma'tûhun da ibadetlerle yükümlü olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

Ceza hukukunda da ma'tûh için bazı istisnalar kabul edilmiştir. Buna göre ma'tûha had ve kısas cezası verilmez; kısas yerine diyet cezası uygulanır.

Ma'tûh kendiliğinden mahcûr*dur; bunun için ayrıca mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Kişi ister küçüklüğünden itibaren ister sonradan ma'tûh olsun kanunî temsilcisi, küçük kabul edildiği takdirde kendisini temsil edecek kimsedir. Bu da sırasıyla babası, babanın vasîsi, vasîsinin vasîsi, dedesi, dedenin vasîsi ve hâkimdir. Bu görüş Hanefî ve Şâfiîler'e göredir. Mâlikî ve Hanbelîler'e göre ise ateh hali bulûğdan sonra meydana gelmişse, yetkili kanunî temsilci sadece hâkimdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "ateh" md.; *et-Tâ'rifât*, "ateh", "ma'tûh" md.leri; Buhârî, "Talâk", 11; İbn Mâce, "Talâk", 15; Tirmizî, "Talâk", 15; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1308, IV, 27; Teftâzânî, *et-Telûîh*, İstanbul 1310, s. 739; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 258; *Mecelle*, md. 945, 978; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, III, 39-43; Subhî Mahmesânî, *en-Nazarîyyetü'l-âmmeh li'l-mücebât ve'l-ukûd*, Beyrut 1983, II, 370; Bilmen, *Kamus*, VII, 279-290; M. Ebû Zehre, *el-Cerîme*, Kahire, ts., s. 426-437.

BEŞİR GÖZÜBENLİ

ATEİZM

(bk. İLHÂD).

ATEME

(العتمة)

Gecenin bir bölümü, güneşin batışından sonra beliren kızılığın kaybolmasıyla başlayan ve gecenin ilk üçte birinin bitimine kadar uzayan vakit, yatsı vakti.

Çölde yaşayan Araplar güneş batınca hayvanlarını barınaklarına sürer, biraz dinlendirirler, karanlık bastırınca da kaldırırlar, sütlerini sağlarlardı; bu vakitte de "ateme" derlerdi. Bu vakitte kılınması sebebiyle yatsı namazına da "ateme namazı" (salâtü'l-ateme) denmiştir. Bu tabir birçok hadiste geçmekte ve bunlardan birinde şöyle buyrulmaktadır: "Eğer ateme namazı ile sabah namazının sevabını bilselerdi sürünerek de olsa gelirlerdi" (Buhârî, "Ezân", 9).

Yatsı vakti Kur'an-ı Kerim'de "işâ" (العشاء) kelimesiyle ifade edilmektedir (en-Nûr 24/58). Bedevî Araplarsa bu tabiri akşam namazı için kullanıyorlardı. Hz. Peygamber, karışıklığa yol açmaması için işâ kelimesinin akşam namazı için kullanılmamasını istemiştir (Buhârî, "Mevâkitü's-salât", 19). Bunun gibi, yatsı namazı için bedevîler tarafından yaygın olarak kullanılmakta olan ateme kelimesinin bu namazı ifade için Kur'an'da zikredilen işâ tabirinin yerini alması hususunda hoşnutsuzluğunu belirtmiş ve bu konuda dikkat ve titizlik gösterilmesini emretmiştir: "Bedevîler yatsı namazının ismi hususunda sakın size baskın gelmesinler. Çünkü onun ismi Allah'ın kitabında işâdır" (Müslim, "el-Mesâcid", 229). Böylece müslümanların dinî kavram ve terimler konusunda Kur'an ve Sünnet'te zikredilen kelimeleri esas almalarının lüzum ve ehemmiyetine işaret edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zemahşerî, *el-Fâ'ik*, "ateme" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "ateme" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ateme", "işâ" md.leri; Buhârî, "Ezân", 9, "Mevâkitü's-salât", 19; Müslim, "el-Mesâcid", 229; Nevevî, *Şerhu Müslim*, Kahire 1347-49/1929-30, V, 141-142; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, II, 349-351; Aynî, *Umdu't-kerâr*, Kahire 1392/1972, IV, 208-210; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd* (nşr. Abdurrahman M. Osmân), Medine 1389/1969, XIII, 329; M. Plessner, "Atama", *El²* (İng.), I, 733.

ABDÜLAZİZ BAYINDIR

ATEŞ

Çeşitli dinlerde kutsallaştırılan, mânevî temizlenme veya ceza unsuru kabul edilen ve sembolik anlatımlar için kullanılan bir kavram.

Batı Türkçesi'ndeki ateş Farsça âtişten gelmektedir. Türkler ateş anlamında ot (od) kelimesini kullanmışlardır. Ocak (od-cak), od ocak kelimeleri de bu noktada hatırlanmalıdır. Batı dillerinin çoğunda ateş anlamına gelen kelimeler benzerlik göstermektedir (İng. fire, Alm. feuer, Fr. feu...).

İlk insanlar ateş ilhamını güneşin yakıcı sıcaklığı, yıldırımlar, yanardağlar ve orman yangınlarından almış olmalıdır. Bununla beraber ateşin menşei hakkında pek çok efsane (mitos) ortaya atılmıştır. Birbirinden hayli farklı olan bu efsanelere göre ateş kahraman bir kimse tarafından yeryüzüne getirilmiştir. Ateşi insanlara veren tanrılardır, yahut insanlar onu tanrılardan çalmışlardır. Ateşin kendisi tanrı veya tanrıcadır, yahut da tanrının gücünü gösteren bir işaretir. Ateş kendisine mahsus ruhu olan bir varlıktır. O bir devdir veya Helios adlı güneş devinin yeryüzüne inmiş, evcilleştirilmiş yavrusu olan bir devdir. Bütün bu efsanelerde ortak nokta, ateşte insan üstü bir mahiyet ve özellik görülmesidir. Ateşin kıvılcımı, közü, dumani, rengi, yanarken çıkardığı ses türlü efsanevî anlatımlara yol açmış, bu nitelikleriyle ateş bakıcılık, falcılık ve büyücülük için bir araç olarak kullanılmıştır.

Birçok kavmin inanç sisteminde yer alan ateş ilâhî ve kültürünün en geniş tezahürü Hindistan'da ve İran'da olmuştur. Nitekim ateşin ilâhî bir güç olarak somutlaştırılmasının en belirgin örneği Hindistan'daki ateş ilâhî Agni'dir. Hindistan'da bütün ateşler Agni'ye bağlı görülür. Hintliler'e göre Agni, önceleri ocak ateşi ile ilgili görülürken daha sonra kurban ateşine bağlandı ve böylece insanlarla diğer ilâhlar arasında aracı olan, kehanette bulunan, tanrılara insanların kurbanlarını takdim eden ilâhî bir varlık olarak kabul edildi. Veda'lar devrinde kurban ateşinin büyüye karşı koruyucu olduğuna inanılıyordu. Veda'lar sonrasında Brahmanizm denilen safhada ise ateş ile insanın ölüm döşegindeki çözümü arasında ilgi kuruldu ve böylece kıvılcım ile ateş arasındaki ilişkiden hareketle insan ruhuyla Brahman'ın ruhu